

Mens en Wereld

Ik had eigenlijk over Heijermans willen schrijven. Daar moet u beslist heen, als u de kans krijgt. Misschien was u dat toch al van plan, dan hebt u mijn aansporing niet meer nodig, maar Heijermans ligt me nogal na aan het hart, zodat ik er zeker een van de volgende keren op terug zal komen.

Wat me echter op dit moment boven alles bezighoudt, is het zojuist verschenen boekje: Pays Bah, waarin de hele discussie gepubliceerd is, die er over het televisieprogramma „Zo is het toevallig ook nog eens een keer”, gevoerd is. Ik heb er met stijgende verbijstering in zitten lezen. Daar komt nog bij, dat ik net gisteravond de volgende uitzending ervan gezien heb en ik kan niet anders zeggen, dan dat ik het verschrikkelijk leuk vond. Dit soort satirische programma's liggen me wel, al ben ik me er terdege van bewust, dat iedereen zich naar zit te lachen, totdat hijzelf aan de beurt is.

Wat doen we, als in een van de volgende uitzendingen wijzelf, de humanisten, eens in 't zonnetje gezet worden? Ja, wat dan?

Nu is daar weinig kans op, want als je iets over een humanist wil schrijven, moet je 't hem eerst zelf laten lezen, zo van: zouden we daar geen kwaad mee kunnen? En als je grapjes over hem wil gaan maken, moet je hem eerst altijd voor alle zekerheid even opbellen, om uit te leggen, wat je bedoelt en wat je vooral niet bedoelt en wat hij beslist niet moet denken, dat je erbij gedacht hebt. Maar dan lopen er natuurlijk altijd nog mensen rond, die zo'n grapje verkeerd begrijpen, je weet nooit, en dan... nee, toch maar niet, laten we 't maar niet wagen... géén grapjes over humanisten!

Na zo'n telefoontje heb je er dan ook echt geen zin meer in.

Ziet u, wij humanisten, we zijn wel aardig, hoor, al zeg ik het zelf, als gewone mensen, maar zodra we ons bewust worden, dat we HUMANIST zijn, verliezen we op slag alle zelfspot en gaan we naarstig alles recht zetten en uitleggen, van: „Meneer, u ziet het verkeerd!” Dan schrijven we vellen vol, want, ziet u, bij het moderne humanisme ligt alles zo héél anders... en dat gaan we dan ijverig beredeneren.

„Meng een weinig dwaasheid in uw beraadslagingen”, zegt Horatius.

Ja, zo was het, blijktbaar, toen ook al een keer...

Pornografie?

Telkens worden pers en radio in ons land gealarmeerd door de groep der z.g. „gekwetsten” om ons als het ware telkens weer duidelijk te maken dat wij hier tussen Dollard en Zwin nu wel op een schijnbaar harmonische wijze hebben leren leven, maar dat er inderdaad zeer onharmonische tegenstellingen en spanningen bestaan. Het is struisvogel-stijl deze tegenstellingen te verdoezelen en ons hieromtrent in slaap te sussen.

Ofschoon niet gekwetst, menen wij dat één deel van ons volk het andere deel dwang oplegt. Als regel wordt die dwang merkwaardig vlot aanvaard (zijn we té verdraagzaam, of lui, of bang?!), maar soms loopt het de spuigaten uit en wordt de dwang, die de fatsoensdictators, de moraliserende Officiëren van Justitie, de gekwetste commissarissen van politie geruggesteund door Idyl, door kerkelijke en politieke autoriteiten uitoefenen, als onvervalste tyrannie gevoeld.

De voorbeelden liggen voor het grijpen: de schrijver en uitgever van de Bob-en-Daphne-serie wordt nog steeds gehinderd en onrecht aangedaan; in 's-Hertogenbosch kan niet alleen de autobiografie van een jonge schrijver niet gekocht worden, maar heeft men Paul Rodenko's lichte verhalen verbannen en vele boeken van Hollandse schrijvers staan op zwarte lijsten; Vestdijk, Mulisch, Vaandrager, om er een paar te noemen.

Op dit ogenblik valt het zware woord pornografie, ofschoon geen sterveling er tot op vandaag in geslaagd is duidelijk te omschrijven wat pornografie is. Zeker, in het Nederlands vertaald: vuilschrijverij. Maar wat doen we dan met de rauwe scènes uit Shakespeare, ja uit de Bijbel, wat doen we met schilderijen van Brouwer, Jan Steen, Bosch, Breughel en Rembrandt? Neen, zegt een ander, het gaat om zeer bepaald vuil, n.l. om de zinneprikkende invloed.

Afgezien van de vraag wat er tegen is dat de zinnen zo nu en dan eens geprikkeld worden, zou ik wel eens willen weten, wanneer dat geschiedt en bij wie. Er zijn schoolkinderen, die bij een moeilijke repetitie seksuele opwindning ondergaan, maar er zijn anderen, die het zien van een uitgekleden meneer of mevrouw echt niets doet.

Dan zijn er de zedemeesters, die vinden dat een echt kunstwerk desnoods nog wel mag kietelen (het wordt de Kunstenaar met een grote K vergeven!), maar dat een slecht kunstwerk als het ook nog een kietelende invloed heeft, verderfelijke pornografie genoemd moet worden. Waarbij ik noteer, dat een slecht kunstwerk meestal geen enkele invloed heeft, tenzij die van verveling of ergernis, terwijl het goede kunstwerk des te opwindender is.

Voorts, een opvoedend boekje, waarin droog en zielloos over seksuele problemen geschreven wordt, is nóóit pornografisch, doch zodra de

schrijver hetzij met humor, hetzij met overtuigingskracht de zinnelijke waarde van de sexualiteit naar voren brengt, is hij een smerige pornograaf.

Het is ongelofelijk hoe verward al deze oordeelvellingen zijn, die in feite alle onder éénnoemer samen te vatten zijn: een verbeterd strijd tegen de erkenning van de sexualiteit als levenswaarde, omdat men er dodelijk angstig voor is.

Zo raakt dan een groot volksdeel gekwetst en geschokt in zijn edelste gevoelens, waarvan het op onedele wijze getuigt, terwijl niemand deze beklagenswaardig kwetsbare lieden ooit verplichten zal Rodenko, Miller of Casanova te lezen, radio- en t.v.-knoppen om te draaien, of onzedelijke toneelstukken bij te wonen, laat staan naar musea te gaan waar zij kunnen zien hoe het met de sexualiteit van onze voorvaders gesteld was. Langzamerhand word ik benieuwd om ook eens te ervaren wat het is gekwetst te worden; is dat de ergernis, die mij zondagsmorgens overkomt wanneer ik uit mijn zoete slaap gewekt word door klok-gelui? Is het de ergernis, die mij overvalt wanneer ik dag in dag uit naar vele lelijke kerkgebouwen moet kijken?

door Dr. V. W. D. Schenk

Toch kijk ik mijn katholieke vrienden daar niet op aan en denk liever terug aan de mooie kerken, die ik ook gezien heb.

Maar dat alles heeft bij mijn weten niets met verwonden te maken. Gekwetst wil zeggen verwond-zijn. Dat kan ik niet voelen noch bij het heilloze klokgebeier, noch bij de affreusiteit van veel kerkelijke kunst, die aan de weg timmert. Neen, wij humanisten zijn geloof ik niet zo kwetsbaar; of hebben wij geen edele gevoelens? Dat zou ook mogelijk kunnen zijn!

Er is echter iets anders dat ons wel hoog zit. Wij hebben zo onze liefhebberijen en ontspanningen, die ons zoal niet dierbaar, dan toch zeer welkom zijn. Daarin willen wij liever niet gehinderd worden. Zo zijn er een aantal onzer, die het prettig vinden erotische lectuur te lezen. Zij willen graag de aangename roes van een erotisch opwindend verhaal, liefst goed en spannend geschreven, beleven. Zij vinden het prettig de verwondering en de schok te ondergaan, die de „pornograaf” hen bereid heeft, zoals een ander de schok van de detective-schrijver wil ondergaan, een ander de schok van seriale of atonale muziek.

Wij mensen leven in een wereld waarin weinig opwindends gebeurt. Vaak in een vaal stadsleven, een eentonig alledagsbestaan, een familielevens met misschien positieve rijkdom en waarde, maar een erotisch leven dat het voor lange perioden moet doen met óf de vooruitzichten, (Slot op pagina 5)

**Uitgave van het Humanistisch Verbond - Verschijnt om de veertien dagen
19e jaargang no. 3 - 15 februari 1964**

Kritisch allerlei

door R. de la Rie

Prinses Irene is wel in het nieuws de laatste tijd!*) Nee, nu wil ik geen beschouwing gaan wijden aan haar bekering tot het rooms-katholieke geloof, want daarover zullen we het wel snel eens zijn: dat is een strikt persoonlijke zaak en natuurlijk heeft een prinses evenveel recht op gewetensvrijheid als ieder ander staatsburger. Men moet wel op Tholen wonen om nog dezelfde dag, waarop dat bericht bekend werd, de naam van de Prinses Ireneschool weg te kalken; het lijkt mij een uiting van fervent antipapisme, zoals we dat niet meer van deze tijd mochten wanen. Nee, het past ons een eerlijke geloofsbeslissing als zodanig te behandelen en er dus het zwijgen toe te doen. Wat ik mij daarbij wel afvraag is, waarom het een jaar moest duren, voordat een journalist die verklaring moest afdwingen. Het gaat niet aan het Nederlandse volk, dat zich toch warempel wel het een en ander aan het koninklijk huis gelegen laat liggen, van zo'n belangrijke stap van een mogelijke troonopvolgster eenvoudig maar onkundig te laten.

Veel ernstiger evenwel vind ik de verklaring van prinses Irene over Spanje, omdat die – vooral door wat er niet in staat – een duidelijk politiek karakter heeft en een steun betekent voor het fascistische regime van Franco. Dat de prinses, meegesleept door de mooie en de goede dingen in het land van haar voorkeur, de politieke draagwijdte van een dergelijke verklaring niet heeft gezien, valt haar, gezien haar nog geringe ervaring, wellicht niet al te euvel te duiden. Maar dat onze ambassadeur in Madrid, de heer Van Panhuys, bij het afleggen van die verklaring aanwezig was en die zelfs mede heeft geredigeerd – boze tongen beweren zelfs dat zij op zijn aandringen tot stand kwam –, dat is een bijzonder kwalijke zaak. Met De Groene zou ik het niet minder dan logisch vinden, dat een ambassadeur die ons land op zo'n wijze compromitteert, teruggeroepen werd. Wie weet is het al zo ver, als u deze regels leest, want gelukkig zijn er vragen uit het parlement gekomen, heeft dat deze inbreuk op onze staatrechtelijke verhoudingen niet zonder meer geaccepteerd.

Op de inhoud van prinses Irenes verklaring reageert De Groene als volgt. „Prinses Irene heeft zich laten leiden door de gedachte dat er in ons land misver-

standen over Spanje bestaan. Ons lijkt het, dat de zaak andersom moet worden beschreven: er schijnen bij de prinses misverstanden te bestaan. Zij beseft blijkbaar niet, dat in het land van haar voorkeur een regime en toestanden heersen, die tot de achterlijkste van deze wereld moeten worden gerekend. Enkele cijfers: de 300.000 boeren hebben gezinslonen variërend van 28 tot 90 peseta's per dag, een kleine tachtig procent van hen verdient 60 peseta's of minder. En men bedenke hierbij, dat een bedrag van 60 peseta's geldt als levensminimum. Van de begroting 1962 is bekend geworden, dat die o.m. de volgende verhoudingen te zien gaf: 45,3 pct. voor leger en politie, tegen 8 pct. voor opvoeding, 0,4 pct. voor arbeid, 0,44 pct. voor landbouw en 0,9 pct. voor publieke werken. De arbeidsomrust is, juist in gebieden waar de prinses zo enthousiast over spreekt, groot. De middelen waarmee de overheid die onderdrukt, zijn barbaars. Politieke tegenstanders worden mishandeld of ter dood gebracht. Nog onlangs werden twee jonge jongens van om en nabij de twintig aan de wurgpaal geëxecuteerd. Het duurde een half uur voor zij stierven. Het onderwijs is in handen van Staat en Kerk, vrijheid van drukpers bestaat niet, vrijheid van vergadering evenmin, vrijheid van vereniging ook niet. Arbeiders worden op een sociaal minimum gehouden, intellectuelen die geestelijke vrijheid opeisen worden geterroriseerd. Het aantal vrijwillige ballingen is onvoorstelbaar groot. Aan hen hebben we het te danken, dat tot de buitenwereld althans iets doordringt van wat er werkelijk in Spanje gebeurt. Dat alles en nog veel meer wordt bevestigd door waarnemers van andere allure dan de aan een dictator onderworpen hovelingen en on-kritische diplomaten, die prinses Irene hebben voorgelicht: internationale juristen, vakbondsleders, schrijvers, journalisten. Neen, bij ons in Nederland heerst geen misverstand omtrent Spanje.” Behalve dan misschien bij de bladen die uit een verkeerd begrepen liefde voor het koninklijk huis of uit nazistische sympathie met Franco de bewuste verklaring vergoelijken of zelfs toejuichen. Nee, na wat prins Bernhard over Zuid-Afrika aan Die Burger vertelde en na deze woorden van prinses Irene tot een andere journalist, heb ik geen behoefte meer aan verklaringen die niet door een ministeriële verantwoordelijkheid worden gedeckt.

In de humanistische Documentatiedienst lees ik, dat het verzoek van het hoofdbestuur aan de leden om vrijwillig hun contributie te verhogen in verband met de gestegen lasten en de waardevermindering van het geld, opmerkelijke resultaten heeft opgeleverd en in enkele gemeenschappen zelfs tot verdubbeling van het inkomen heeft geleid. Wij gewone leden hebben dus wel een klein klopje op de schouder verdiend, vind ik zo, tenzij u misschien... (maar nee, dat durf ik niet veronderstellen).

Toevallig (ik wil geen verband suggereren, want bij de kerk betaalt men heel wat meer dan onze contributie) kreeg ik ook een berichtje met financiële achtergrond onder ogen uit de Friese Kerkbode:

„In een der Duitse Landeskirchen heeft men dit jaar in samenwerking met het evangelische mannenwerk 100 personen bezocht, die volgens gegevens van de burgerlijke stand met de kerk gebroken hadden. 51 mannen en 49 vrouwen werden bezocht, 22 echtparen, 3 gescheidenen en 3 weduwen (weduwnaars). Van de 100 personen waren er 36 beneden de 30 jaar. Bij de gesprekken, die bijna alle in de woning werden gevoerd, werd onomwonden verklaard, dat men deze bezoeken aflegde omdat de kerkelijke leiding de oorzaken van de breuk met de kerk wilde weten. Slechts 12 personen deelden mee op deze vraag geen antwoord te willen geven, 22 personen kon men niet treffen, de andere 66 gaven de volgende redenen op: te hoge kerkelijke belasting (36), overgang naar Jehova's getuigen (6), overgang naar hersteld apostolischen (1), overgang naar boeddhisme (1), persoonlijke ergernis met de gemeente (2), gemengd huwelijk (4), andere geloofsoorzaken (13).”

Bijbels in plaats van oorlog”, verklaart vol enthousiasme De Goede Tijding, een gereformeerd zendingsblaadje, dat op gezette tijden bij mij in de bus wordt gegooit:

„500.000 Indonesische bijbels werden het vorig jaar uit Japan naar Indonesië verzonden. Het was een deel van de oorlogsschuld die Japan aan Indonesië moest te-

rugbetalen. Eerst oorlog, soldaten, kanonnen, nu bijbels. Wonderlijk zijn de wegen die God gaat onder de volkeren: deze twee landen, die Hij beide gebruikt om Hem hierin te dienen.”

Maar vermoedelijk waren de Japanners net zo goed bereid geweest 500.000 exemplaren van het Kommunistisch Manifest naar Indonesië te sturen, als dát nu toevallig in het verdrag over de terugbetaling van de oorlogsschuld had gestaan. Er zijn nog teveel Indonesiërs (en hoeveel Nederlanders trouwens niet!) die zich de Japanse wandaden in Zuid-Oost-Azië te goed herinneren om zo maar plotseling in die devote christenen te geloven. En bovendien, ik kan nooit de herinnering kwijt aan dat „Gott mit uns” op de Duitse koppelriemen en aan het zegenen van fascistische wapens door de paus. Daar kan De Goede Tijding natuurlijk niets aan doen, maar ik vraag mij af: behoort dat ook tot de wonderlijke wegen van God, gebruikte Hij die soldaten ook om Hem te dienen?

Het doet mij een beetje denken aan de „doublespeak”, het spreken met twee tongen, het omkeren van de werkelijkheid, zoals je dat zo mooi beschreven kunt vinden in George Orwells angstwekkende toekomstvisie 1984. Hoe bedenkelijk dicht we 1984 al genaderd zijn, blijkt uit bepaalde vormen van politieke propaganda, uit het feit dat wij toestaan dat onze soldaten „democratisch geïndoctrineerd” worden (welk een contradictio in terminis!), en uit sommige kleinigheden, zoals een foto uit een oud nummer van De vliegende Hollander, officieel orgaan van de Koninklijke luchtmacht. Op die foto vinden we een Amerikaanse soldaat met de bekende vastberaden, frisse, zorgdat-je-er-ook-bijkomt-blik, staande voor een levensgroot bord van de „Headquarters Strategic Air Command” (hoofdkwartier van het strategisch luchtcommando, wat dat dan ook mag zijn), en op dat bord in gigantische letters: „Peace is our Profession” (Vrede is ons beroep). De vrede als beroep van een oorlogsvlieger, een mooi staaltje van „doublespeak”. In 1984 heet het nog iets directer: „Peace is War” (Vrede is oorlog); als je dát leest, weet je (althans nu nog) tenminste iets duidelijker hoe je bij de neus genomen wordt.

Een sneeuw verveelt zich in de lege straten en meeuwen zeilen langs om nog wat brood; en men kan het treuren om wat was niet laten en voelt zich in het eigen lijf zo bloot

Tristesse

omdat de ziel zich weerloos weer moet weren tegen de nieuwe dag die niet verschilt van duizend anderen die niet meer keren uit een verleden dat van sterven rilt.

Peter van Steen: Tuinen en nachten / De Beuk; Amsterdam, 1959

*) Op 3 februari is deze kroniek geschreven; de gebeurtenissen van de „dolle dinsdag” de vierde en daarna waren dus nog niet bekend.

MENS EN MUZIEK

Een manuscript of een schilderij kunnen door een kunstcriticus moeilijk „dodelijk gekraakt” worden – want zij zijn uitingen waarvan iedereen zich later kan overtuigen of hij het met de veroordelende kunstcriticus eens is, of niet.

Met de muziek is het enigszins anders gesteld. De muziekcriticus die over een orkestuitvoering of een recital schrijft, geeft, voor zover het de vertolkingen daarvan betreft, een onherroepelijk oordeel... de muziek is verklonken en degenen die haar niet tegelijkertijd ondergingen kunnen haar misschien nog eens via een geluidsband beluisteren, als een echo van de werkelijkheid.

Juist die ongrijpbare maar toch zo voelbare realiteit van de muziek doet het beroep van muziekrecensent een zo uitermate verantwoordelijk beroep zijn. De verantwoordelijkheid raakt hier niet alleen de bevoegdheid en het prestige van de recensent zelf, maar ver daarboven uit het levensgeluk en de toekomst van de kunstenaar over wie hij schrijft.

Dat is ook het geval als het om een oordeel over een compositie gaat, over een creatieve prestatie, die sterk afhankelijk is van de vertolking door anderen.

De goede muziekcriticus, ik citeer hier vrij een bekende figuur op dit gebied, moet kennis hebben van de compositie waarover hij schrijft, dient op de hoogte te zijn met andere werken van de componist, met diens plaats in de muziekwereld, en met zijn stijl in verhouding tot die van andere componisten. Hij moet deze feiten zuiver kunnen beoordelen, zonder af te dwalen op de zijpaden van het vooroordeel of van

door Leo Hoost

een subjectief oordeel. Uiteraard zijn veel muzikale ervaring en theoretische kennis onontbeerlijk, evenals het talent om te kunnen schrijven. Het karakter van de goede muziekrecensent moet bestaan uit een combinatie van verantwoordelijkheidsgevoel, tact, moed, eerlijkheid, verdraagzaamheid en bescheidenheid.

Ziedaar de artistieke, intellectuele en psychische bagage van de ideale muziekrecensent. Een humanistische bagage!

Het is niet verwonderlijk dat gezaghebbende stemmen wel eens verklaren: „Een componist is maar zelden een goed muziekcriticus”. Met andere woorden, een componist leeft te zeer vanuit de waarheid van zijn eigen muzikale stijl, om oor te kunnen hebben voor de realiteit van andere klinkende werelden – hij baseert zijn oordeel op individuele normen waarnaar hij als componist leeft.

Als componisten zoals Jean Françaix of Henk Badings voor een componist-muziekcriticus nooit een werk schrijven waarover hij enthousiast kan zijn, dan is er met het oordeel van de componerende recensent iets mis.

Een prachtig voorbeeld in dit opzicht gaf de jonge Berlioz in diens eerste muziekcritiek (1823): „Wie kan ontkennen dat alle opera's van Rossini bij elkaar geen stand kunnen houden, vergeleken bij één regel uit een recitatief van Von Gluck, drie maten uit een melodie van Mozart of Spontini, en het kleinste koorwerk van Lesueur?” De laatstgenoemde componist was nota bene Berlioz' leraar.

Een nog veel kwalijker vooroordeel had Richard Wagner als het om componisten ging die, om het eens met woorden uit de periode 1940-'45 te zeggen, „niet van vier arische grootouders” stamden.

Ik heb het persoonlijk meegemaakt dat een

muziekrecensent een waarlijk uitmuntend Amerikaans duo (altviool-piano) maar heel matig vond en daartegenover een Duits duo, dat nauwelijks het niveau had om op een concertpodium te verschijnen, ophemelde in de geest van „verrukkelijk onbekommerd musiceren”. In dit geval werd dus een voorkeur voor een bepaalde nationaliteit gedemonstreerd, inplaats van critische deskundigheid.

Begaafde en onbevooroordeelde vakmusici hebben het ontwikkelde gehoor om fouten en tekorten tot in details vast te stellen. De muzikale leek daarentegen laat zich maar al te vaak meeslepen door de compositie zelf, zonder dat hij veel aandacht aan de interpretatie ervan

Rekenschap

Het laatste nummer van de tiende jaargang van *Rekenschap* opent met een klein artikel door dr. W. A. 't Hart, geschreven ter gelegenheid van de herdenking van de *Universele verklaring van de rechten van de mens*, op 10 december 1948 aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Schr. wijst sterk op de gevaren, die de mensenrechten bedreigen.

Dr. A. Daan vervolgt zijn studie, begonnen in het vorige nummer van *Rekenschap*: *Is het leven heilig?* Het artikel – een voorbeeld van helder formuleren, fijn afwegen van genuanceerde standpunten en met brede kennis, ook van de deelgebieden, geschreven – eindigt met de volgende passage:

„Als men de taak van de arts beschouwt als in hoofdzaak te rechtvaardigen door haar zedelijke strekking, de zieke medemens te helpen uit leed en ellende, dan kan in sommige gevallen het streven naar behoud van het naakte leven verschijnen als een actie voor de continuering of zelfs de verergering van de misère. Als mens kan de arts zich dan zedelijk geroepen voelen, de naderende dood niet in de weg te staan met zijn behandeling of zelfs deze te bespoedigen. Of hij dat als geneesheer kan doen, hangt af van de ontwikkeling der inzichten inzake de medische ethiek bij de geneeskundige stand zelf. Alleen deze zullen de wetgever kunnen voorlichten omtrent de veranderingen, die de wet behoeft.”

Ieder die belang stelt in het vraagstuk van de euthanasie en de reanimatie mag dit artikel niet ongelezen laten.

Het redactielid prof. H. Freudenthal wijdt een lang artikel aan een boek, geschreven door Immanuel Velikovsky, in 1950 in New York verschenen en getiteld *Worlds in collision* (botsende werelden). De schrijver van het boek meent, dat een komeet, in de 15e eeuw v. C., op de aarde is neergeslagen en dat deze gebeurtenis de Egyptische duisternis heeft veroorzaakt, maar ook het splijten van de Rode Zee en de zwarte wolk op de berg Sinaï, het instorten van de muren van Jericho, en, om de 52 jaar weerkerend, veroorzaakte dit hemellichaam allerlei rampen. Vrijwel alle uitzonderlijke gebeurtenissen uit de geschiedenis worden op deze manier verklaard. Deze gigantische humbug, opgediend met een enorm geleerd notenapparaat, bespreekt Freudenthal wel ironisch maar toch gedegen.

De lezer vraagt zich af waarom deze geleerde zoveel tijd en moeite besteed heeft in het ont-

schenkt. Zelfs de beroemde componist César Franck applaudisseerde spontaan en luid nadat hij een zeer slechte uitvoering van zijn eigen pianokwintet had bijgewoond.

Scherp en bijtend sarcastisch schrijven over slechte uitvoeringen en slechte composities is geen kunst en heeft dan ook niets te maken met de kunst der muziekcritiek. Een muziekrecensent dient zijn lezers het best door hen eerlijk verslag uit te brengen over een concert. Dit „eerlijk” betekent behalve objectiviteit omtrent de balans goed-slecht, ook het signaleren van bepaalde mogelijkheden, belemmerende omstandigheden enz. Een slecht violist zou wel eens een groot, maar onderontwikkeld viooltalent kunnen zijn. In die zin mag van een muziekcriticus een scherp onderscheidingsvermogen worden geëist.

In zijn vak moet hij mild kunnen reageren, beseffend, dat hij als de vertolker van het critische woord evenzeer kan falen als de vertolker van de taal der muziek.

rafelen van deze baarlijke nonsens en het antwoord moet zijn, dat het, vooral in een irrationele tijd, waarin wij leven, altijd weer nuttig is om de fantastische en irrationele „zelfkant-wetenschap” te becritiseren. Tallozen lopen er altijd weer in, of het nu *De stenen spreken* is of *Werelden in botsing*, die de goedgelovigen wetenschappelijk zand in de ogen strooien.

Zo gezien is het artikel van Freudenthal uitstekend van opzet en het rekent eenvoudig af met Velikovsky en de zijnen. Alleen de mate van redelijkheid die men moet hebben om zulke boeken te doorzien, hebben de echte lezers van die onzin niet en daarom vraagt men zich toch af voor wie F. geschreven heeft. Hij zal er plezier in hebben gehad om de beweringen redelijk te toetsen en hij acht het psychologische probleem belangrijk (p. 192). De Velikovsky's telen wierig als de angst zo'n grote rol speelt in de wereld.

P. Krug herdenkt, ten slotte, de grote Turkse vernieuwer Kemal Atatürk, die vijfentwintig jaar geleden stierf.

Het interessante nummer wordt besloten met besprekingen van *De norm in het Volkenrecht* door dr. H. J. Roethof, *Radicalisering van het Humanisme* door J. Scheper, *Idee en existentie* door dr. H. A. C. Rozen (niet te volgen voor een humanist volgens rec.) en *Kosmische Eingriffe in Natur- und Menschheitsentwicklung* door de fantast Georg Hinzpeter, een voorbeeld zoals in het artikel over Velikovsky wordt uitgewerkt.

B.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Redactie: **Mevr. I. M. A. Donker-Rutgers, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt Corstius, H. P. Danz, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, P. W. van der Vliet.**

Redactiesecretaris:
P. W. van der Vliet, Zocherstraat 35, Amsterdam - W.I., telefoon 122596

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,- per jaar, voor niet-leden f 7,50 buitenland f 8,-; losse nummers f 0,30.

Ter Braak - Du Perron

Briefwisseling 1930-1940, deel 1 (van Oorschot, Amsterdam, 1962)

De tekstverzorger van de correspondentie tussen Ter Braak en Du Perron, H. van Galen Last, heeft een grote en dankbare taak op zich genomen en, voorzover de lezer over het eerste deel kan oordelen, heeft hij voortreffelijk werk verricht. De zorgvuldige datering, de korte en heldere annotaties, het tijdrovende speurwerk en de keuze tussen wat wel en wat niet gepubliceerd diende te worden; dit alles verdient de hoogste lof. Het blijvende en bijna onoplosbare probleem of *alles* wat mensen van betekenis geschreven of gezegd hebben – ook het meest intieme – openbaar gemaakt moet worden of niet en zo ja wanneer, heeft Van Galen Last m.i. spelenderwijs opgelost. Weglaten de passages over persoonlijke zaken in verband met anderen die nog leven en die voor de literatuur geen betekenis hebben. Wie nu al meer eist – is een geestelijke voyeur.

Het zal in de wereld der letteren en ook in de niet-literaire wereld maar hoogst zelden zijn voorgekomen, dat twee belangrijke mensen zo gelijkgestemd zijn geweest, zo gelijk in smaak, in voorkeur, in afwijzing, in afwegen van waarden. Die overeenstemming is zo frappant, dat hun stijl zo gelijk is, dat de lezer zich erop betrappt dat hij het onbelangrijk vindt wie aan wie schrijft. Als het waar is, dat de stijl de man is, dan zijn hier identieke tweelingen aan het woord. De boezemvrienden hebben een kort en zakelijk jargon ontwikkeld waarin een kleine aanduiding, één drastisch bijvoegelijk naamwoord voldoende is om elkaar volledig in te lichten.

Eerst hebben ze, korte tijd, als twee stukjes metaal wat rondgeschoven om elkaar, maar op 17 november 1930 zijn ze, machtig en snel aangekomen, naar de literaire magneet gesneld en tot het eind van hun leven onafscheidelijk gebleven. Deze briefwisseling is een document humain; de betekenis gaat ver uit boven het belang, dat de toekomstige literatuuronderzoekers en biografen hierin zullen stellen. Wie echter verwacht, zoals de flap suggereert, dat de brieven een gevarieerd tijdsbeeld geven van de periode '30-'40, de tijd van de opkomst van fascisme en nationaal-socialisme, in de strijd tegen het communisme, komt bedrogen uit. Wel komt overduidelijk hun afschuw uit van alles wat de barbaren zeggen en doen, maar de brieven gaan over de literatuur, over het tijdschrift Forum, voor een klein gedeelte over persoonlijke aangelegenheden en verder nergens over. Het is ook hier, zoals Huizinga zegt over Erasmus: men hoort geen vogel fluiten in hun werk en niet alleen schrijven zij bijna nooit over de natuur, maar ook nooit geven zij een beschrijving van een reis, van mensen op een café-terras, van de politieke gebeurtenissen, van een kamer, zij schrijven over schrijvers en hun producten. De beide vrienden hebben geheel en onvoorwaardelijk voor de belles lettres geleefd, zij het dan in de paradoxale situatie dat zij de literatuur – dus de vorm – hevig wantrouwden en altijd „de vent” zochten achter de vorm. In zoverre is de briefwisseling eenzijdig, maar in die eenzijdigheid is zo'n ontzagwekkende kennis van cultuur in de uitgebreidste zin verwerkt en wordt zo'n fabelachtige kennis van de literatuur getoond, dat de lezer, geforceerd meelopen, een panorama ziet dat breed en ver is.

Het is neerdrukkend te lezen hoe Du Perron gekweld wordt door nijpende financiële zorgen, zodat hij, na zijn huwelijk met Elisabeth de Roos, zelfs genoodzaakt werd dierbare boeken voor spotprijzen te verkopen en op onwaardige manier een baantje te zoeken. Ik denk dat het echtpaar in Parijs gewoon honger heeft geleden. Bepaald tragisch is het te lezen hoezeer Ter

ten en willen inzien dat Nederland, tegelijkertijd, twee geniale essayisten en critici bezat, zodat elke universiteit de handen had mogen dichtknijpen als ze deze mensen in haar staf had kunnen opnemen. Maar misschien is het een dubbele illusie, professor Du Perron en professor Ter Braak. Ten eerste, omdat Nederland wantrouwend kijkt naar zulke figuren, die in geen enkel hok passen en studentikoos om zich heen slaan op alles wat vaag, esthetisch, gearriveerd, vastgeroest en betweterig is. Ten tweede, omdat de beide vrienden zich waarschijnlijk niet in de officiële wetenschap der universiteit wilden wagen om meest domme studenten op te leiden.

Dat leven betekent: compromissen sluiten, wisten zij natuurlijk allang, maar dat het leven aan een universiteit geen karakterloze compromissen eist hadden zij best leren inzien en dat wetenschap, op hun manier bedreven, waardevol is, wel, al hun werk en ook hun brieven getuigen daarvan. Diderot werkte toch ook mee aan de Grande Encyclopédie.

En wat nu uit de briefwisseling, juist ook na een kleine vijftientig jaar, naar voren springt is hun feilloos oordeel. Het is, voor mij althans, verbluffend hoe juist zij afwogen, hoe zuiver zij voorspelden, hoe eminent zij hun oordelen formuleerden, hoe hoog en genuanceerd hun normen waren. Nu is hun, in de loop der jaren, vaak en hartgrondig verweten, dat zij intellectuaalistisch waren, dat de intelligentie de enige toets was die zij gebruikten, dat zij koud en harteloos waren enz. enz. Maar dit verwijt is eenzijdig en dus onjuist. Lees b.v. hun oordeel over schrijvers als Van Nijlen, Dèr Mouw en Elsschot, om er drie te noemen. Nee, hun oordeel in verleden en heden was feilloos. Ik weet maar één geval waar ik een vraagteken zet achter hun bewondering, n.l. die voor Van Schendel. Wel is hij in mijn ogen een wijs, fantasierijk en intelligent schrijver, maar – behalve in enkele boeken – opvallend vaag, mistig als in de laatste schilderijen van Thijs Maris. Maar dat is dan ook het enige punt, waar ik graag meer van zou willen weten.

Nu is het natuurlijk erg makkelijk om dit oordeel over hun smaak zo te formuleren en als zij de intelligentie zo hoog aanslaan, speld ik mijzelf het etiket intelligent op de borst en hijs mij op aan het vriendenpaar. Och arme, de waarheid in dezen is, dat ik niet een tiende, niet een honderdste deel gelezen heb van hun lectuur, dat ik een uiterst middelmatige intelligentie bezit, dat ik niet creatief ben en dat ik als dwerg heel lang geaarzeld heb om überhaupt iets over de briefwisseling te schrijven, maar mijn bewondering voor de figuren is mijn paspoort en ik meen, dat ieder, die zich, hoe dan ook, met letterkunde bezig houdt, deze brieven moet lezen.

HET enige zwakke punt in de correspondentie is het oordeel over elkaars werk. „Het land van herkomst” van Du Perron is een groot en boeiend boek, buitengewoon gecomposeerd en beel-

Ter Braak

Du Perron

dend geschreven. Maar als dichter – zelfs in het *Gebed bij de harde dood* – is Du Perron bepaald niet groot, alleen maar spits en overbewust, terwijl de romans van Ter Braak in mijn ogen allebei onder de maat blijven van een goede roman. Ik geloof, dat de zielsverwantschap en de sympathie het oordeel over elkaars werk vertroebeld heeft. Dat Du Perron een fijner gevoel had voor creatief proza en poëzie lijkt mij zeker en dat hij wist wat een van de redenen was waardoor *Dr. Dumay verliest* een mislukt boek werd, bewijst brief 335, pag. 471–472. Als de ene vent zo'n boezemvriend is van de andere en als die elkaar zo volledig geaccepteerd hebben, is het oordeel over hun producten onzuiver geworden; dat is het gevolg van hun instelling t.a.v. de literatuur. Boeken waar de intelligentie zo bloot ligt en zo overal doorheen schijnt, worden op den duur vervelend. *Madame Bovary*, *Oorlog en Vrede* of *De drie musketiers* zijn geen spitse boeken. Dat deze zienswijze geen pleidooi is voor de gezapige vertellers zonder intellectuele bagage behoeft ik alleen maar te zeggen voor de opzettelijk slechte verstaanders.

Dit is de teleurstellende kant van de brieven; Du Perron was geen dichter en Ter Braak geen romanschrijver en in hun oordeel over elkaar hebben zij daarin geschipperd en gearzeld.

Natuurlijk is het ook vervelend om eeuwig over mijnheer Bouws te lezen en wat hij nu weer gedaan of niet gedaan heeft en ook is het geen amusante lectuur om in de keuken van *Forum* te kijken en te lezen wat in het volgende nummer wel en wat niet moet opgenomen worden, maar de brieven werden niet geschreven om uitgegeven te worden en zij bewijzen met hoeveel nauwkeurigheid en verantwoordelijkheidsgevoel zij de redactie voerden. Ook deze acribie is een bewijs van hun intellectuele zindelijkheid.

* * *

Nu rest mij nog om in deze aankondiging iets te zeggen over, wat ik maar zal noemen, *de zaak Dirk Coster*. Een niet onaanzienlijk aantal brieven gaat over het, voor beide vrienden, zwarte schaap in de Nederlandse letterkunde, Dirk Coster en over het boek, dat Du Perron tegen hem geschreven heeft; *Uren met Dirk Coster*. Alles wat de vrienden afschuwelijk vonden in Nederland, het schermen met Het Hogere, het mooi-doen, het veelvuldig werken met de allerzwaarste woorden, het profetische toekomstvoorspellen en daarbij vooral de ondergang van Europa schetsen als men niet... enz., de zelfverzekerdheid op weinig gebaseerd en het vage, goedwillende humanistische idealisme van bepaalde religieuze en half-godsdienstige groeperingen, het flirten met Dostojewsky voor half-intellectuelen, kortom de zware woordkraam der machtelozen, heeft Du Perron gekraakt in dit boek. Hij wilde Coster vernietigen en Ter Braak heeft hem trouw ter zijde gestaan bij deze arbeid. Zij werden de Groot-inquisiteurs van de intellectuele zindelijkheid, van de intelligentie.

De inquisitie in de M.E. achtte het geloof het allerbelangrijkste, het geloof lag in de wil en aan de wil kon de mens iets doen; de ketter was hardnekkig en bracht het gezonde lichaam in gevaar en daarom moest het rotte lid eenvoudig afgesneden worden. Du Perron achtte goede literatuur het allerbelangrijkste, Coster was een onbeleerbare ketter en dit rotte lid in de Republiek der Letteren moest afgesneden worden. Zo ernstig namen de vrienden de literatuur en zo verafschuwden zij Coster c.s. Zij zochten achter alle letterkundige voortbrengselen de man of de vrouw die het geschreven had en die man of die vrouw bewonderden zij of verguisden zij.

De verdraagzaamheid in Europa is pas kunnen groeien toen het inzicht veld won, dat de mens meer is dan zijn overtuiging, dan zijn geloof. „We are men before we are Christians”, en daarom juist meen ik dat men Du Perron

deze aanval mag verwijten. Hij heeft namelijk Coster bijna vernietigd en pas na lange inzinking en onnoemelijk veel leed is deze er weer enigszins bovenop gekomen. Du Perron heeft ook later ingezien, dat zijn handelwijze op zijn minst onfijn en op zijn sterkst gezegd een onmenselijke wreedheid is geweest, want hij heeft een medemens, die was zoals hij was, die tallozen veel heeft gegeven, die bepaald geen kleine jongen was in de kennis van b.v. de Russische literatuur, het leven onmogelijk gemaakt omdat hij zich zo aantrok wat er in dat boek stond. Du Perron heeft later de oplage trachten te achterhalen om te vernietigen en dat siert hem, maar de opzet is onthullend en geeft aan welke consequenties er komen van de theorie van de vent vóór de vorm. Hij vond Coster een zak en met woorden moest hij gedood worden. Niet omdat hij slecht schreef, maar omdat hij, in Du Perrons ogen, een waardeloze vent was. Hier staat de deur open voor massamoord, voor genocide. Dat Coster zwaar becritiseerd moest worden is vanzelfsprekend. „Sonore en diepzinnige gemeenplaatsen” noemde Van Vriesland zijn *Marginalia* en dat is best voldoende en behoudt de perken van de fatsoenlijke polemiek.

Het is bijzonder interessant om over de bestrijdingsmethode de 175e brief te lezen. Du Perron schrijft:

„... Maar het kan zijn dat men elkaar als polemisten zóó *haten* gaat, dat men elkaar alleen nog maar kan *vermoorden* (liefst zonder risico te lopen, dus van achter). Als ik met Bep (= zijn vrouw, H.B.) over zaken van dezen aard spreek, krijg ik binnen 3 minuten dié consequentie: de mensen die niet véél nuances kennen van haat, willen direct naar de simplistische „laatste waarheid” gaan! Maar *vooreerst* dan toch, *geloof* ik... nog aan de polemiek, als iets volledig en apart; geloof ik nog aan een vermoorden met woorden, dat erger kan zijn dan een pak slaag. Waar houdt de literatuur voorgoed op en waar begint de menselijkheid = het persoonlijke conflict – zonder literatuur, in dit alles?...”

Ziedaar zo kort en helder mogelijk de zaak waar het om gaat. En zo komt de paradoxale situatie waarin de vrienden literatuur hebben „bedreven” nog eens naar boven drijven. Enerzijds is literatuur een middel – voor hen hét middel – om mensen te leren kennen en die te kunnen beoordelen en anderzijds is de literatuur een doel, want een goed boek is voor hen belangrijker dan wat ook en zelfs hun vriendschap voeden zij met het schrijven over letterkunde. Zij zoeken mensen, maar leven voor de lamp waarmee zij, als Diogenessen, zoeken.

Het boeiendste van de briefwisseling ligt in dit conflict, dat zij rijk, eerlijk en zonder mooi-praterij hebben doorleefd, met hun „polemisch temperament”. De indrukwekkende 175e brief van Ter Braak stelt deze zaak, van zijn kant, haarscherp. Zij konden en wilden niet inzien, dat de honnête homme, en dat waren zij allebei, de menselijke waardigheid van de literaire tegenstander intact moet laten in de vorm van de polemiek en daarmee is nog eens het vorm- en-vent-probleem gesteld. De dichter Bloem, die zo eenvoudig en lucide over literatuur en schrijvers kan oordelen, schreef over Ter Braak: „Heel het essayistisch werk van Ter Braak gaat in laatste instantie altijd over dit ene: het tegelijk vergankelijke en noodzakelijke van de vorm. Hij vocht dan ook altijd naar twee kanten, zoals iedere werkelijk behoorlijke geest dat trouwens doet – tegen de vormslaven en de vormlozen, tegen de vagen en tegen de verstarren, tegen de dogmatici en de anti-dogmatici, tegen de conservatieven en neophielen. Geen levend mens echter staat absoluut in het midden. Met zijn verstand mag hij dat doen, zijn gevoel doet hem altijd wel naar de ene of andere zijde overhellen.” (Op pag. 497 geciteerd.)

Het is, na dit eerste deel van de correspon-

dentie, nog eens duidelijk geworden, dat Nederland een onvervangbaar verlies heeft geleden in 1940 en het is goed om deze brieven te lezen en te herlezen om de maatstaf voor literatuur niet te vergeten en zichzelf te kunnen toetsen aan deze unieke figuren, vooral omdat met het hartgrondige irrationalisme van nu alle maatstaven verloren dreigen te gaan.

H. Bongers

(slot van pagina 1)

of de terugblik op korte perioden van erotische actualiteit. Voortplanting, liefdesleven, erotiek en sexualiteit zijn echter zo belangrijke factoren van ons leven, dat zij niet alleen binnen het kader van het huwelijk en de vruchtbare jaren tot expressie komen, maar lang daarvoor en lang daarna een bonte gevarieerde wijze, langs omwegen en langs gebaande wegen, bedekt en openlijk, nu eens op deze dan weer op gene wijze van hun macht en rijkdom doen blijken, onder anderen in het kunstwerk.

Getuigt het kunstwerk niet altijd van de eindige rijkdom aan mogelijkheden, die ons leven kenmerkt, en getuigt het kunstwerk, dat de liefde tot onderwerp heeft, niet van de weelde en overdaad, die de natuur aan alle kanten laat zien, juist op dit gebied? Precies op dit punt zetten de zedemeesters ons de voet dwars en hinderen ons wanneer zij de kans maar krijgen. Al dat bedillen en bevoogden zou ik nog kunnen aanvaarden als men mij kon overtuigen dat wij door het lezen van bepaalde boeken anderen leed of verdriet aandeden, ja, wanneer ik wist dat anderen door ons voorbeeld te volgen schade zouden oplopen, doch dat is alles behalve zeker of waarschijnlijk. Er is maar één punt dat ik kan volgen.

Men is bang dat jonge mensen, die boeken lezen waarin onthullende en schokkende dingen staan, zó schrikken, dat zij in paniek raken, of wel zo geboeid worden dat zij in de werkelijkheid zullen gaan toepassen wat in de artistieke fantasie werd ontwikkeld. Ik begrijp dat jonge mensen, die in ascetische milieus zijn grootgebracht zonder behoorlijke voorlichting, zonder geleidelijke adaptie aan de rauwe en soms ook seksueel gekleurde kanten van het leven zullen schrikken wanneer zij daar vroeg of laat mee in aanraking komen, maar ik kan niet inzien dat het leven van de grote stad, *het werkelijke schouwspel van buurtbioscoop en televisie, vooral de kennismaking in onze overbevolkte woonkazernes met het familie- en liefdesleven van buren en kennissen, hen niet véél en véél grotere schokken zal bezorgen*. Het gediscrimineerde boek is, daarbij vergeleken, volslagen onbelangrijk en slechts aanleiding tot moeilijkheden, die zonder dat zeer zeker ook zouden optreden. *Het is duidelijk dat we tegenover deze gevaren en moeilijkheden maar één antwoord weten: dat is opvoeding.*

Hoofdzaak blijft de gezonde sexuele opvoeding, waarover in dit blad door Van Praag behartigenswaardige dingen gezegd zijn. Wij dienen ons bewust te blijven dat erotiek en sexualiteit, hoe onafscheidelijk zij ook bij het leven behoren, formidabele krachten vormen, die wij niet moeten onderschatten. Met een zwaar woord: het zijn demonische machten. Dit betekent, dat wij ons bewust moeten blijven dat onze opvoeding ook op dit gebied een zware taak heeft. Het blijft een zaak van voortdurende zorg en zelfopvoeding om het goede evenwicht te vinden tussen deze diep-gewortelde strevingen en de rest van ons leven. Dat is een kwestie van innerlijke rijping, van harmonisch gezinsleven, van aanvaarding van lichamelijkeheid zonder onze relatie tot medemensen en gemeenschap daardoor in de war te laten sturen.

Hoe dat ook zij, in ieder geval rebelleren wij nadrukkelijk tegen het ringeloren van het altijd maar gekwetste volksdeel dat ons op na-ijverige wijze misgunt dat wij in eigen stijl wensen te leven en dat doen o.a. door boeken te kopen en te lezen, die zij voor pornografie uitschelden.

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER-DEVENTER**.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Ook de buitenkerkelijke leden van de Partij van de Arbeid hebben een organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING” onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210, Leiden

Uitloting 4% Obligatielening

STICHTING ERASMUSHUIS UTRECHT

f 100,- obligaties nr. 76; 111; 207; 252; 286; 311; 373; 417; 433; 507; 572; 575; 626; 653 en 692; totaal 15 stuks per 1 jan. 1964.

f 10,- obligatie nr. 14961b, per 1 januari 1964.

Betaalbaar bij Twentsche Bank Utrecht of in te wisselen voor nieuwe obligaties bij A. Schuur, Dickenslaan 24-I te Utrecht

In het PROVINCIAAL ZIEKENHUIS nabij Santpoort (Gem. Bloemendaal)

kunnen worden geplaatst enige

LEERLING-VERPLEEGSTERS

ter opleiding voor het Staatsdiploma B.

Bruto-salaris per maand (ongeacht de leeftijd)

Eerste-jaars f 201,- } boven het genot van kost,
Tweede-jaars f 219,- } inwoning, geneeskundige be-
Derde-jaars f 255,- } handeling, bewassing etc.

Ook 17-jarigen kunnen in aanmerking komen.

Zij kunnen een praktische vooropleiding volgen tot zij 18 jaar worden.

Een gemiddelde 5-daagse werkweek van 45 uur is ingevoerd.

MULO, Voortgezet onderwijs, IVIO-diploma dan wel Huishoudschool strekken tot aanbeveling.

Eenmaal per 14 dagen vergoeding van reiskosten voor bezoek aan ouderlijke woning.

RUIME EERSTE AANSCHAF VAN
UNIFORMKLEDING -VRIJ

Bij eventuele oproep vergoeding van reiskosten, ook voor één van beide ouders, die de minderjarige sollicitante wenst te vergezellen. Schriftelijke sollicitaties onder letters LV te richten aan de Eerste Geneesheer-Directeur

Er zijn minstens 6000 redenen om bij het samenstellen van uw reclame-budget aan Mens en Wereld te denken.

Het orgaan van een actieve organisatie is altijd een belangrijk communicatiemiddel en als zodanig een ideaal advertentiemedium.

Uitgebreide technische gegevens en de advertentietarieven zenden wij u gaarne toe.

Advertentie afd. Mens en Wereld, Zocherstraat 35, Amsterdam.

In de rubriek GEESTELIJK LEVEN kunt u luisteren naar...

Iedere zondagochtend van kwart voor tien tot tien uur zet de VARA zijn microfoon wijd open voor het Humanistisch Verbond.

Zet u uw deur wijd open voor de VARA, die het Humanistisch Verbond gaarne gastvrijheid verleent.

De VARA zal graag uw dagelijkse gast zijn met onze keurige fleurige objectieve Radio-TV-gids.

Bent uzelf al lid-abonnee, win dan één van uw geestverwanten voor de progressieve VARA. Daarvoor kunt u gebruik maken van de bon.

BON

Stuur aan dit adres het eerstvolgende nummer van de Radio-TV-gids GRATIS. Als u binnen 1 week geen bericht ontvangt blijft mijn kennis lid-abonnee.

Naam:

Adres:

Plaats:

Betaling per week 30 cent, per kwartaal f 3,90 (doorhalen wat niet gewenst is).

Opgegeven door:

Naam:

Adres:

Plaats:

(s.v.p. invullen in blokletters)

Is dit nieuwe lid het laatste jaar niet in de boeken van de VARA voorgekomen, dan wil ik over zes weken het volgende van u ontvangen:

Kies uit de volgende sets drinkglazen één set met de daarachter genoemde radio-en t.v.-sterren:

- o Set 1: Paulus/Dorus
- o Set 2: Pipo/Rudi Carrell
- o Set 3: Donald Jones/Theo Uden Masman
- o Set 4: Cor Steyn/Joop Smits

OF kies hieruit:

- o moderne kop en schotel
- o zwaar verzilverd theelepeltje (met ouderwets autootje)
- o zwaar verzilverd televisie lepeltje
- o Sola massief vork (model Paola)
- o Sola massief lepel (model Paola)
- o Sola massief mes (model Paola)
- o premiebon om te sparen voor andere mooie geschenken zoals vulpen met gouden pen (6 bonnen) of boeken (2 bonnen).

Eén rondje zwart maken.

Stuur de ingevulde bon in gesloten enveloppe, waarop postzegel van 12 cent aan: VARA, Postbus 175, Hilversum

IK denk er ZO over

De positie van de homosexualiteit in Nederland

Op een schrijverscongres in Edinburgh schijnt G. K. van 't Reve zich te hebben verheugd over het feit, dat hij in een beschaafd land woont, waar hekserij en homoseksueel verkeer tussen volwassenen niet vervolgd worden. Ook Van Praag, in zijn serie artikelen in „M. en W.”, wijst er op, dat onze wetgeving homoseksueel verkeer tussen meerderjarigen niet strafbaar stelt. We kunnen dus tevreden zijn, schijnt het. Maar is het zo?

Tot 1911 kende onze wet geen enkele bepaling, die speciaal tegen homoseksuele omgang was gericht: homoseksueel verkeer werd niet anders behandeld dan heteroseksueel verkeer, het was strafbaar in dezelfde omstandigheden: verkeer met kinderen, misbruik van autoriteit tegenover minderjarigen, dwang.

De confessionele meerderheid aanvaardde echter in 1911 de voorstellen van de R.K.-minister Regout: verbod van verkoop van anti-conceptionele middelen aan minderjarigen, verruiming van de omschrijving van abortus en verbod van homoseksuele omgang met minderjarigen. „Minderjarigen”, wel te verstaan in de civiel-rechtelijke zin, dus minder-dan-21-jarigen. (Voor vrouwen destijds nog minder dan 23, maar vrouwelijke homosexualiteit wordt nooit vervolgd.)

Als de pers bericht van arrestaties of vervolgingen „wegens ontucht met minderjarigen” betekent dit dus iets anders, wanneer het om meisjes gaat dan om jongens. „Minderjarige” meisjes in deze zin zijn kinderen (tot 16 jaar, meen ik), minderjarige jongens kunnen morgen 21 worden. Dit betekent, dat verhoudingen, die tussen verschillende geslachten niet alleen wor-

den toegelaten, maar zelfs uitdrukkelijk gesanc-tioneerd (een huwelijk van zeventien- of achttienjarige meisjes is geenszins ongewoon, ongeacht de leeftijd van de man), bij homoseksuele partners strafbaar zijn.

Volgens de dissertatie van prof. Lammers komen in het strafregister van het Kon. Instituut voor de Marine straffen voor wegens „sexueel baren”, d.w.z. „ontgroenen”. De ontgroeners zijn sergeants-adelborst, de „groenen” jongens van 18 en 19 jaar. In andere omstandigheden kunnen dergelijke handelingen omschreven worden als „ontuchtige handelingen met minder-jarigen” en zouden ze strafbaar kunnen zijn volgens artikel 248 bis, het beruchte Duitse equivalent is par. 176.

Tegen dit Duitse strafwet-artikel is onder Weimar fel geageerd (zowel door SDP als KPD); kort voor 1933 werd bij een herziening ook dit artikel afgeschaft, maar na 30 juni 1933 was de hele zaak natuurlijk van de baan.

Natuurlijk is de situatie in Nederland beter dan in Engeland en sommige Amerikaanse staten. Maar in dit opzicht zijn we toch een stuk teruggekomen van de hervormingen van de Code Pénal, de Napoleontische modernisering van het strafrecht. Maar... noch ten aanzien van de verkoop van anti-conceptionele middelen, noch ten aanzien van het abortus-vraagstuk, noch ten aanzien van de homoseksualiteit is onze strafwetgeving zo „modern” als Van 't Reve en Van Praag, met vele anderen, menen. En de geest van Regout leeft nog steeds; de dooi in confessionele kringen, hoe gering ook, heeft in niet-confessionele kringen geen equivalent, eerder het tegendeel.

W. J. Jong

term voor de door hem gehekelde categorie te gebruiken, b.v. „uitzichtloos nihilisme op godsdienstig gebied” of eenvoudig „onverschilligheid”. Trouwens, onverschilligen geven op de vraag of ze ongelovig zijn bijna nooit het antwoord „we zijn atheïsten”, maar veelal „we geloven wel in iets”, waarmee ze dan God bedoelen.

Verder acht de heer Doeleman het een atheïst niet te misstaan te erkennen dat „in onvoorstelbaar barre tijden de kerk eeuwenlang het enige is geweest dat de mens in Europa het vertrouwen gaf om verder te leven”. Om te beginnen „in Europa”. Heeft het vertrouwen om verder te leven de mens in andere werelddelen ontbroken, omdat er geen kerk was? Maar dat daargelaten. Bovenstaande opvatting laat zich uit omtrent een gemoedsgesteldheid, een gevoel. Maar wat weten we eigenlijk van de mens in Europa in die „barre tijden” – de grote massa der lijfeigenen, hofhorigen, dorpers en poorters – wat aangaat hun gevoelens en opvattingen? Het waren analfabeten voor verreweg het grootste deel, die daarom zeker (voor zover ze dachten) veel minder in staat waren hun denken in gesproken woorden te vertolken, laat staan schriftelijk. De mens van die tijden heeft dus niets nagelaten in dit opzicht. Men hoort van zekere zijde maar steeds weer dat de middeleeuwse mens zich „in de schoot der kerk” opgenomen heeft gevoeld en dergelijke uitdrukkingen. Dat dit het geval was bij het geletterde deel van de bevolking voor zover dit uit monniken bestond, is nogal vanzelfsprekend en de enkele intellectuele leek zou, evenals deze monniken, zich wel wachten anders te schrijven en zeker niet, dat het wel eens anders kon staan met deze zielerust van de toenmalige mens. De kerken hebben enerzijds hun verdienste gehad voor de overdracht van de cultuur (de klassieke) en b.v. de ziekenzorg (al moet men, gezien de toestanden in hospitalen en vooral krankzinnigengestichten, nog in de negentiende eeuw zich hier ook niet te veel van voorstellen). Anderzijds zijn ze voor zover ik weet, niet bepaald vooraanstaand geweest bij specifiek humane bewegingen als b.v. het Rode Kruis, de slavenbevrijding, sociale zorg, bestrijding van de heksenvervolg en hebben ze het obscurantisme in sterke mate bevorderd, afgescheiden van geloofsvervolg en godsdienstoorlogen. Het is dus de vraag naar welke zijde de balans doorslaat. De uitdrukking „het is voor geen betwijfeling vatbaar” is dus m.i. met een korreltje zout te nemen.

T. J. Eskes

¹⁾ Maar laten wij ook eens hovaardig zijn, de tegenpartij is het zo vaak.

Levenshouding en oorlogsprobleem

Naar aanleiding van een artikel in „Maatstaf” van november '63, inhoudende een radiovoordracht van prof. Röling (getiteld „Levenshouding en oorlogsprobleem”) voor de Humanistische luisterkring, zou ik, het met de strekking van de voordracht geheel eens zijnde, toch gaarne enige opmerkingen maken. Prof. Röling schrijft op blz. 502 namelijk

„Menig vroeger humanist was rationalist met de neiging het bestaan van het irrationele, het onredelijke te ontkennen, in een vaste overtuiging dat de mensheid in staat zou zijn door beter inzicht te leren naar redelijkheid te leven. De tegenwoordige mensheid... kan het rationalistisch uitgangspunt niet meer delen... Het humanisme heeft de neiging bijzonder de redelijkheid te willen cultiveren waar dat mogelijk is.”

Ik geloof dat met deze uitspraken de vroegere humanisten tekort gedaan zijn. Zou het waar zijn dat deze oude humanisten (in een toch zeker niet minder onredelijke tijd), die ook toen waarschijnlijk niet tot het achterlijkste deel van de mensheid hebben behoord, werkelijk ook maar gemeend hebben het bestaan van het irrationele, het onredelijke te kunnen ontkennen? Ik ben er van overtuigd, dat deze elite-mensen (het klinkt pedant om als humanist deze term voor humanisten ook in het algemeen te gebruiken¹⁾ niet zo naïef geweest zijn („Och waren alle mensen wijs” enz.). Het zouden dan wel zeer slechte mensenkenners en waarnemers moeten geweest zijn. Noch tegenwoordig, noch in de goede oude tijd („toen onze voorouders

het zo beroerd hadden”), toen zelfs minder, heeft de redelijkheid behoorlijke kansen gehad. Tragisch was het dat de „godsdienst van de rede” juist geproclameerd werd in een van de meest onredelijke tijdperken der historie en dus een caricatuur werd. De redelijkheid, het rationalisme – natuurlijk niet in de groteske vorm van „Geist als Widersacher der Seele”, zoals Klages orakeide – zal altijd wel het primaat van het instinctmatige, het driftmatige in de mens erkend hebben, anders was het blind geweest. Vanouds zal de redelijke humanist wel zo bescheiden en verstandig geweest zijn om alleen er naar te streven het redelijke een betere kans te geven. Dat ideaal lag al hoog genoeg.

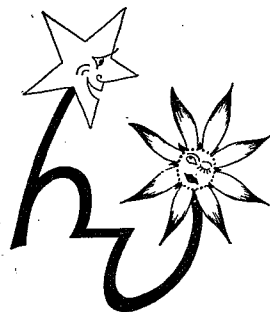
Verder nog enige kanttekeningen bij het artikel „De Paus had groot gelijk” van mr. F. Doeleman. Een dogmaticus, die de waarheid in pacht meent te hebben, heeft van zijn standpunt uit altijd gelijk, dat kan men geredelijk ook als humanist toegeven. De vraag is echter maar of zijn standpunt juist is en dat is het vanwege zijn dogmatisch karakter voor de humanist al zonder meer niet en bovendien niet omdat de kans dat het het ware is, gezien de eenzijdigheid en stringentie uit de aard der zaak ook al klein is. De uitdrukking „vanuit zijn standpunt” ontbreekt dus in de aanhef.

Wat het onderschrift van het artikel aangaat, dit suggereert dat de paus het in positieve zin aangevulde atheïsme (en daar gaat het bij veel humanisten om) niet bedoeld zou hebben. Het was dan toch gemakkelijk geweest een andere

Lezingen voor de radio

16 febr. VARA 9.45 uur: J. P. van Praag: nog niet bekend.

23 febr. VARA 9.45 uur: A. Treurniet: „Mag ik zo vrij zijn?”

„Bent u de zeden meester?”

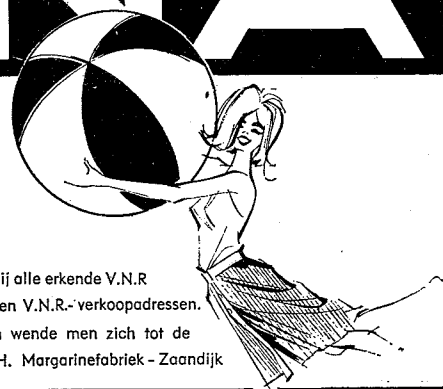
VEGANA

planten margarine

- ★ Vegana is 100% plantaardig.
- ★ Vegana is fijn en zuiver van smaak.
- ★ Vegana wordt bereid uit hoogwaardige, ongeharde vetten en soya-, mais- en zonnebloemolie.
- ★ Vegana bevat een zo hoog mogelijk percentage essentiële vetzuren als bereikbaar is zonder chemische ingreep.
- ★ Vegana is bereid met lecithine. Deze lecithine, samen met de essentiële vetzuren, speelt vermoedelijk een rol bij de voorkoming van hart- en vaatziekten.
- ★ Vegana is te verkrijgen zowel gezouten als ongezoeten.
- ★ Vegana wordt tegen de normale prijs verkocht.

Verkrijgbaar bij alle erkende V.N.R.
reformhuizen en V.N.R.-verkoopadressen.
Voor adressen wende men zich tot de
fabrikant: N.H. Margarinefabriek - Zaandijk

J.W., graag, dat was immers de bedoeling. Graag naam en adres.

Mach. & Constr. Werkplaats Firma MEBO vraagt opdrachten, reparatie, nieuwbouw en toelevering, groot of klein. Amsterdam. Tel. 6 94 39, Oterleekstraat 10.

Welke uitgeverij of boekhandelaar heeft grote ongeregelde partijen POCKETS en BOEKEN te koop? Tel. 18 49 20, na 8 uur 73 72 86.

ANNONCES

Blind echtpaar met vriendin zonder handicap zoeken **dame en/of heer**, genegen om zomer 1964 vakantie naar buitenland te gaan. Animo voor bezienswaardigheden, wandelen, zwemmen, roeien enz. Brieven onder nr. MW 75.

Op vrijheid gest. gezond vitaal heer biedt dito zind. dame **kosteloos** ruime gem. kamer, balcon, olie c.v., enz., plus goede voeding

in gerieflijk landhuisje met gr. tuin nabij Utrecht tegen bereiding gezamenl. te gebr. maaltijden en enig licht huish. werk. Werkster aanw. Br. onder no. MW 76.

Jonge vrouw, 38 jaar, (Overijssel) belangstelling voor natuur, muziek (klassiek) **zoekt kennismaking met heer**, ruim middelbaar niveau, leeftijd tot 45 jaar. Brieven onder no. MW 77 a. h. bureau v. d. blad.

Gezocht te Amsterdam voor stude-rend meisje van 17 jaar **volledig pension** in prettig beschaafd gezin met kinderen. Brieven onder no. MW 78 a. h. bureau v. d. blad.

Te huur ruime bovenverdieping, vrije opgang, te midden van grote tuin voor echtpaar middelbare leeftijd **zonder kinderen**. Brieven onder nr. MW 79 van dit blad.

GEMEENTE ZAANDAM

Voor de dienst voor de Huisvesting van Bejaarden worden enige vrouwelijke krachten gevraagd als

verpleeghulp

(EXTERN)

(Voor deze betrekking komen ook in aanmerking degenen, die niet eerder in een verpleeghuis hebben gewerkt).

Salaris afhankelijk van leeftijd, geschiktheid en ervaring elders, tussen f 287,- en f 563,- bruto per maand.

De premie voor A.O.W. en A.W.W. wordt door de werkgever betaald.

Huur-compensatie voor 23-jarigen en ouder f 27,20 per maand.

Gunstige vakantieregeling.

De personeelsleden gebruiken de maaltijden in het tehuis, waar zij werken. Voor de perioden van vakantie en verlof, gedurende welke de maaltijden niet in het tehuis worden genoten, wordt een vergoeding verleend.

De dienst verleent bemiddeling bij het verkrijgen van een kamer.

Zaandam heeft zeer goede verbindingen met Amsterdam (bereikbaar per trein in 10 minuten).

Schriftelijke sollicitaties

onder vermelding van volledige naam en voornamen, geboortedatum, geboorteplaats en adres, kan men richten aan:

De Directeur van de Dienst voor de Huisvesting van Bejaarden, Westzijde 79, Zaandam.

Schriftelijk-praktisch onderwijs

Dokters- en tandartsass., med. secretaresse, dierenartsass., leerl. med. en chem. analist, apothekersass., med. en chem. laborant, amanuensis, artsbezoeker, kinderverz., pedicure, sportmassage, algem. ontwikk. v. analist en apoth. ass. Gratis studiegids bij I.Me.Vo., Nijgh & v. Ditmar, Baljuwenlaan 2, Amstelveen. Tel. 02964 - 3 18 40.

SIMONE DE BEAUVOIR | MARQUIS DE SADE

Een verhelderend essay over de roemruchte markies en een keuze uit zijn veelbesproken maar weinig bekende werk. Van dit werk was nog niet eerder in Nederland een representatieve selectie verschenen!

Paperback f 5,90

FRANÇOIS VILLON | ERNST VAN ALTENA

Verzamelde gedichten

De reeds binnen enkele weken befaamd (hebt u ook de televisie-uitzending gezien?) geworden vertaling van het complete bekende oeuvre van de middeleeuwse balladendichter. Met de oorspronkelijke teksten en met prachtige illustraties van Slachters Keesje.

Paperback f 7,90

Zeer beperkte, luxe editie, genummerd en gesigneerd f 14,90

verkrijgbaar in de boekhandel

VAN DITMAR - AMSTERDAM